

ISTORIKAS IR DIPLOMATAS ALFONSAS EIDINTAS APIE ATSIKURIANČIOS LIETUVOS VALSTYBĖS TARPTAUTINĘ PADĖTĮ PO PIRMOJO PASAULINIO KARO

Lietuva, kitaip negu Lenkija, nebuvo 1919 m. pradžioje prasidėjusios Paryžiaus taikos konferencijos juridinė dalyvė, tad oficialiai delegacija vadinosi Lietuvos delegacija prie Paryžiaus taikos konferencijos ir veikė kuluaruose. Lietuvos delegacijai vadovavo A. Voldemaras, joje dirbo Lietuvos žydų atstovas Simonas Rozenbaumas, baltarusis Dominykas Semaško, daug JAV lietuvių, raštus dailino prancūzų poetas, kilęs iš senos Lietuvos giminės, Oskaras Milašius (Oscar Milosz). Memorandumais, straipsniais, pasisakymais komisijose delegacija kreipė dėmesį į Lietuvos valstybės pripažinimo problemą - pirmą kartą Lietuvos delegacija tarėsi ne su kitais lietuviais, o Lietuvos vardu veikė svarbiausiame tarptautiniame forume, kurdama sąlygas nepriklausomybei. Delegacija buvo instrukuota diskusijose dėl sienų remtis etnografiniu principu darant būtinausias ekonomines korektyvas, gauti išėjimą į jūrą per Klaipėdą arba Liepoją, pabrėžti, kad Lietuvos sostinė yra Vilnius ir pasiekti, kad Lietuva būtų priimta į Tautų Sąjungos bendriją.

Delegacija įrodinėjo, kad Lietuva nenori priklausyti nei Lenkijai, nei Rusijai, kad yra istorinė valstybė, ieškojo draugų ir sąjungininkų, tarėsi su estais ir latviais, lenkais, bandė brėžti savo sienas įtraukdama ir Suvalkų trikampį, dirbo informacinį propagandinį darbą. Gausūs R. Dmowski ir J. Pilsudski šalininkai lenkai siekė išlaikyti Lietuvą savo sudėtyje, todėl 1919 m. kovo 24 d. Lietuvos delegacijos notoje tvirtinta, kad Lenkija visą laiką išnaudojo Lietuvą, politinė unija XVI a. su ja privedė Lietuvą prie vidinio chaoso. Rusų baltagvardiečių atstovai nieko nežadėjo. Tačiau kiti įvykiai padėjo į save atkreipti konferencijos dalyvių dėmesį.

Paryžiuje su palengvėjimu atsikvėpta gavus žinią, kad Raudonoji armija Lietuvoje sustabdyta, padėtis stabilizavosi - 1919 m. balandžio 4 d. Valstybės Tarybos posėdyje A. Smetona išrinktas Lietuvos valstybės prezidentu, nes jis galėjo suvienyti tarpusavyje gerokai nebesutariančius kairiuosius, liberalus ir krikščionis demokratų, garantuoti politinį stabilumą. Lietuvos kariuomenė balandžio pabaigoje jau turėjo apie 6 000 vyrų ir nuosekliai didėjo, trūkstant karininkų, jie pradėti rengti Kaune. Savanoriai pakiliai, su entuziazmuėjo į Lietuvos kariuomenę, tokių buvo apie 12 000, jiems žadėti žemės sklypai. Kovos veiksmai su raudonaisiais baigėsi jų išstūmimu iš Lietuvos 1919 m. vasarą, rudenį sumušta ir keista Pavelo Bermonto-Avalovo (Pavel Bermond-Avalov) vadovaujama rusų ir vokiečių kariuomenė (bermontininkai), formaliai pavaldi rusų baltųjų generolui Aleksandrui Kolčiakui. Iš jų paimtas karo grobis svariai papildė Lietuvos kariuomenės ginkluotę.

Lietuvos pripažinimo reikalai nejudėjo į priekį, daugybė durų jai buvo užtrenktos, nes Prancūzija palaikė didelės Lenkijos „nuo jūros iki jūros“ (nuo Baltijos iki Juodosios) planą, ypač Rusijos iširimo atveju. Pageidaujama Lenkijos ir Lietuvos federacija niekaip nesilipdė, paaiškėjo, kad lietuviai iš lenkų galėjo tikėtis nepriklausomos Lietuvos tik siauresnėse etnografinėse ribose. Lenkams nepaisant Lietuvos interesų lietuviai stodavo į nelanksčią opoziciją bet kokiam susitarimui su jais, net jei jis būtų galimas ar naudingas. Pasitarimai vyko, teikta ir pasiūlymų, tačiau visus juos lenkų delegacija atmetė - nesutarta dėl Vilniaus ir kam turi priklausyti visa Rytų Lietuva. Lietuviai motyvavo, kad tai yra jų istorinė teritorija, lenkai aiškino, kad Vilnijos gyventojai daugiausia kalba lenkiškai, o Vilnius - lenkiškas miestas. Kadangi iki XX a. nė viena pusė neneigė, kad Vilnius yra istorinė LDK sostinė, lietuviai atkakliai kartojo istorinius argumentus.

Lenkiškam ereliui sparnais kone apgobus žemyno Rytus, J. Pilsudskis motyvavo Vilniaus užėmimą vietos lenkų tautiniu apsisprendimu ir kovos su bolševikais būtinybe. Lietuvai paprašius Antantės

demarkuoti liniją tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių, lenkai ignoravo 1919 m. birželio 18 d. „Maršalo Fošo“ liniją, o Antantė vengė pripažinti naujas valstybes, laikydamosi Rusijos nedalomumo principo. Būta ir savų klaidų - su niekuo nesitardamas A. Voldemaras birželio mėnesį, atsakydamas į Didžiosios Britanijos atstovo J. Simpsono klausimą dėl požiūrio į federaciją su Rusija atsakė, kad „Lietuva galėtų įsijungti į Rusijos federaciją maždaug tokiais pagrindais, kaip Bavarija į Vokietijos sąjungą“ - Kaune apstulbusi Lietuvos vyriausybė skubiai paskelbė, kad tai tik asmeninė A. Voldemaro nuomonė...

Visų lietuvių žemių sujungimas į vieną vienetą - dar praeito šimtmečio tautinio lietuvių judėjimo planų dalis, nors LDK niekuomet Rytų Prūsijos, lietuvių vadinamos Mažąja Lietuva, nevaldė. Tačiau Versalyje Lietuvos delegacija iškėlė Rytų Prūsijos (kurioje tarp pusės milijono vokiečių gyveno iki 100 000 lietuvių) teritorijos perdavimo Lietuvai ir išėjimo į Baltijos jūrą per Klaipėdą klausimą. Pralaimėjusi karą Vokietija tam energingai nesipriešino, manydama sumažinti sąjungininkų intrigas. Versalio sutarties 28 straipsnis iš tiesų atribojo Klaipėdos kraštą nuo Vokietijos ir perdavė laikinai sąjungininkų kontrolei. Prancūzija Žoržo B. Klemanso (Georges B. Clemenceau) rašte vokiečiams paaiškino, kad sąjungininkai nepažeidė tautų apsisprendimo principo, nes Klaipėdos regionas „visada buvo lietuviškas“, o Klaipėdos uostas tėra vienintelis Lietuvos išėjimas į jūrą. Administruoti Klaipėdos kraštą pavesta prancūzams. Šie momentai leis Lietuvai reikalauti tos teritorijos, kai tik Lietuva bus pripažinta kaip valstybė. Dėl to megzti artimi ryšiai su Prūsijos lietuviais.

Lietuva Paryžiuje turėjo aiškintis ir dėl vidaus politikos klausimų, atrėmė kaltinimus Lietuvos Tarybai dėl provokiškos politikos, pažadėjo plačią kultūrinę autonomiją žydams, tautinėms mažumoms, aiškinosi dėl numatomos žemės reformos. Namie pavyko įveikti destruktijos planus - 1919 m. rugpjūtį lietuvių žvalgyba areštavo 200 Lenkų karinės organizacijos (*Polska Organizacja Wojskowa*, POW) narių, kurie planavo perversmą ir prolenkiškos vyriausybės sudarymą - po šio įvykio lietuvių ūpas federuotis su Lenkija krito. Sėkmingai likviduotas ir bermontininkų rengtas perversmas Kaune. Kovose gimę Lietuvos kariuomenės savanorių pulkai, partizanai mūšiuose dėl nepriklausomybės prarado 1 444 žmones, tačiau apgynė kraštą ir išstūmė iš jo svetimias kariuomenes.

Paryžiuje Lietuva gavo politinę britų, materialinę - JAV, karinę - Prancūzijos paramą. Pasamdyta užsienio karininkų tarnybai Lietuvoje, pradėta formuoti JAV lietuvių karinė brigada - nors daug tokių sumanymų nepavyko dėl finansų stokos, jie turėjo gerą atgarsį tarp sąjungininkų. Lietuvos delegacijos reikalavimu sudarytos prancūzų, britų, JAV ir Antantės Aukščiausiosios Tarybos karinės misijos sustiprino viltis pasiekti nepriklausomybę, be to, misijos suteikė objektyvią informaciją Antantei apie padėtį Lietuvoje.

Britams rodant iniciatyvą palaikyti Lietuvą, jų dėka įvyko pirmos masinės džiaugsmo manifestacijos - 1919 m. rugsėjo 26 d. gavus žinią, kad Didžioji Britanija oficialiai pripažino *de facto* Lietuvą, tūkstančiai žmonių susirinko prie laikinosios sostinės Kauno rotušės. Laikraščiai rašė, kad tokių minių Kaunas neregėjo penkis šimtmečius, danguje skraidė lėktuvai, tempdami Lietuvos trispalvę, žmonės džiūgavo, prezidentas A. Smetona iš balkono sveikino minias. Tais metais *de facto* Lietuvą pripažino Norvegija, Latvija, Suomija, 1920 m. - Prancūzija (gegužės 11 d.) ir Lenkija (liepos 4 d.).

(Iš: Alfonsas Eidintas ir kt. Lietuvos istorija, Vilnius, 2012, p. 138- 141)